

Dr. V. Lukoševičius: „Konkurencija šilumos ūkyje turi tarnauti vartotojams, o ne tik investuotojams“

Valstybės reguliuojamame Lietuvos centralizuoto šilumos tiekimo sektoriuje susidarė situacija, jog trūksta ekonominio pagrindo plėsti biokuro naudojimą, nors akivaizdu, kad ši kryptis yra esminė sprendžiant šildymo prieinamumo problemą. Kadangi biokuras pigus, tačiau brangūs jį deginantys įrenginiai (kelis kartus brangesni negu dujiniai katilai), šilumos tiekėjai investuoja tiek, kiek skiriama dotacijų biokuro katilų įrengimui. Paramos lėšos skiriamos nereguliariai ir menkos apimties, ***tai stabdo biokuro naudojimo plėtrą centralizuoto šilumos tiekimo (CŠT) sistemose, ypač dideliuose miestuose***, kur kelių milijonų litų parama yra visiškai nereikšminga. Iki šiol iš didžiųjų Lietuvos miestų tik Vilniuje įrengtas ir veikia vienintelis didesnės galios biokuro katilas, ir tai, pastatytas privataus investuotojo lėšomis. Dabartinė ekonominio skatinimo sistema verčia laukti naujų dotacijų, nors šilumos tiekimo įmonės pasiruošusios investuoti į biokuro įrenginius - į dotacijų skyrimo biokuro įrangai priemones paraiškų pateikiama žymiai daugiau nei skiriama tam lėšų.

Nors Lietuva prisiėmė reikšmingus tarptautinius ir nacionalinius įsipareigojimus žymiai padidinti biokuro naudojimą šilumos gamybai, o be to vietinio kuro naudojimas yra labai naudingas šalies ekonomikai ir jos piliečių pragyvenimo lygiui, tačiau savivaldybėms nėra suteikta jokių orientyrų ar užduočių atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo plėtrai. Nesuvokiant tikrųjų šio proceso priežasčių sunku rasti efektyvias priemones, skatinančias kuo skubiau atsisakyti gamtinių dujų, o sutaupyta lėšas nukreipti biokuro ruošimo ir naudojimo plėtrai. Manoma, kad problemos priežastis yra konkurencijos stoka ir kad ją išspręsti turėtų nepriklausomi šilumos gamintojai (NŠG), kurie pastatytų lygiagrečiai su esamais šilumos tiekėjo naujus įrenginius. Vietoje to, kad planingai ir mažiausiomis sąnaudomis esamą CŠT sistemų infrastruktūrą pigiausiu būdu pritaikyti biokuro naudojimui, skatinama statyti visai naujus „plyno lauko“ objektus ir manoma, kad toks dubliavimas atpigins šilumą. Matyt neįvertinama, kad visi biokuro naudotojai perka šį kurą toje pačioje rinkoje, o ***konkuruoti galima tik taupant investicinius kaštus, tačiau jie perpus mažesni rekonstruojamoje katilinėje, negu statant visai naujus objektus***. Kontroliuojant reguliuojamų šilumos įmonių investicinę veiklą atrodo, kad tiesiog siekiama ši verslą perimti „į teisingas rankas“, pasinaudoti Europos Sąjungos skiriamomis lėšomis ar panašiai. Bet ar tikrai tai naudinga šilumos vartotojams, ar tai yra viso labo nauja verslo organizavimo rūšis?

Paskutiniai Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos ir kitų valstybės institucijų sprendimai sudarė palankias sąlygas nepriklausomiems investuotojams įrengti nedidelės galios šilumos gamybos iš biokuro įrenginius didelėse dujinį kurą naudojančiose centralizuoto šilumos tiekimo sistemose. Tai sukėlė tam tikrą ažiotažą, nes šalyje yra mažai investiciniu požiūriu saugių verslo sričių. Tokių investicijų patrauklumą lemia tai, kad skaičiuojamas atsipirkimo laikotarpis yra keleri metai, o kadangi licencijuotos CŠT įmonės turi investuoti į būtinas aplinkosaugines priemones, privalo užtikrinti kitų įrenginių atnaujinimą, sistemų rezervavimą ir atlikti kitas prievoles, kurių neturi nepriklausomi šilumos gamintojai, tad ir po kelerių metų, jau atsipirkus investicijoms, NŠG ir toliau „nukonkuruos“ griežtai reguliuojamas savivaldybių nuosavybėje esančias licencijuotas centralizuotas šilumos tiekimo įmones. ***Tai formuoja neadekvačias konkurencijos sąlygas tarp nepriklausomų šilumos gamintojų ir šilumos tiekėjų.***

Pavyzdžiui, Kauno savivaldybė gavo prašymų išduoti technines sąlygas ir prijungti prie centralizuoto šilumos tiekimo tinklų naujas biokurą naudojančias katilines (nepriklausomi šilumos gamintojai), kurių bendra galia siektų apie 230 MW. Pati bendrovė „Kauno energija“ siekia įrengti biokogeneracines

elektrines jau esamuose objektuose (apie 120MW šiluminės galios), dar žymiai didesnes galias planuoja įrengti Kauno termofikacinė elektrinė, valdoma „Gazprom“. Tuo tarpu dabartinis Kauno miesto integruoto CŠT tinklo vasarinis poreikis yra tik 50-80 MW, o žiemą dažniausiai 200-300 MW. Tikėtina, kad spartėjant pastatų renovacijai šilumos poreikis tik mažės, nes naujų daugiabučių Kaune statoma nedaug. Jonavoje planuojami statyti šilumos gamybos galingumai jau viršija maksimalų CŠT sistemos poreikį. NŠG aktyvumas stebimas ir Vilniuje bei Klaipėdoje. Suprantamas verslo subjektų noras užsidirbti viešajame reguliuojamame sektoriuje, kur atsakomybę už investicijas turėtų prisiimti valstybė (rinka to negarantuoja), bet ar čia viskas daroma vartotojų naudai?

Lietuvos centralizuoto šilumos tiekimo sistemose yra didelis šilumos gamybos generavimo įrenginių perteklius – įrengtoji galia apie 8000 MW, kai maksimalus centralizuotos šilumos vartojimo poreikis yra apie 3000 MW. Centralizuoto šilumos tiekimo šilumos gamybos šaltiniuose egzistuoja labai brangi infrastruktūra: vamzdynai, vandens ir kanalizavimo, dujų ir elektros tiekimo galingi įvadai bei komunikacijos. Šilumos tiekimo trasos, kaminai, pastatai, suformuotos teritorijos, privažiavimo keliai ir t.t. turėtų būti maksimaliai panaudojami, bet ne dubliuojami arba kuriami iš naujo, nes visa tai atsiras sąskaitose šilumos vartotojams.

Dabartinė centralizuotos šilumos kainodara nustato, kad smulkus nepriklausomas šilumos gamintojas (NŠG) už „žaliąją“ šilumą 5 metus gali gauti pilnąją CŠT bendrovei nustatytą šilumos gamybos kainą. „Dujiniuose“ miestuose minėta kaina aukšta ir tai skatina kitus subjektus investuoti į biokuro įrenginius, pakeičiant pagrindinį šilumos gamintoją. Žvelgiant paviršutiniškai tai atrodo gerai, tačiau tokia nekonstruktyvi „konkurencija“ gali turėti ilgalaikes neigiamas pasekmes šilumos vartotojams ir neužtikrina „šilumos tiekimo mažiausiomis sąnaudomis [Šilumos ūkio įstatymas, Nr. IX-1565]“ dėl šių priežasčių:

1. Jeigu šilumos tiekėjas pats sumažina šilumos gamybą (sumažėja tik kintamosios sąnaudos), tačiau išlieka visi šilumos šaltinių išlaikymo sąnaudos (pastoviosios), o tokia pati „palyginamoji šilumos gamybos kaina“ mokama nepriklausomiems šilumos gamintojams, tai suprantama, kad tai didina bendrąsias šilumos tiekimo sąnaudas ir ilgainiui šilumos kainas galutiniams vartotojams;
2. Plyno lauko investicija statant naujas biokuro katilines įvertinus visas sąnaudas yra apie 1,5-2 kartus brangesnė negu analogiško biokuro katilo įrengimas esamoje dujinėje ar skysto kuro katilinėje, kurioje yra visa reikalinga infrastruktūra ir komunikacijos (teritorija, privažiavimo keliai, vandens, elektros, kanalizacijos ir kitokios komunikacijos, pastatai, patalpos, kaminai ir t.t.);
3. Jeigu CŠT sistemoje yra pakankamai šilumos gamybos galių, nauji šilumos gamintojai tik padidins jų perteklių, o šilumos vartotojams reikės apmokėti visų jų išlaikymą, nes nepriklausomi šilumos gamintojai gal būt yra laikini, o licencijuotas šilumos tiekimo operatorius turi užtikrinti patikimą šilumos tiekimo režimą visą laiką.
4. Galimos pajamos už atmosferos taršos leidimus (ATL), už elektros gamybą ir t.t. atitektų išoriniams šilumos gamintojams, nors tai galėtų būti puikus pajamų šaltinis atnaujinant šilumos tiekimo sistemas ir palengvinant centralizuoto šilumos tiekimo vartotojų mokėjimus už šiluminę energiją.
5. Licenciją turintis šilumos tiekėjas turi užtikrinti įvairias papildomas funkcijas, kurių neturi (arba be reikalo dubliuoja NŠG), pavyzdžiui, termofikacinio vandens paruošimas, papildymas, slėgio ir temperatūros režimų palaikymas, rezervinio kuro saugojimas, aplinkosauginių reikalavimų užtikrinimas,

budinčių ir rezervinių galingumų išlaikymas ir t.t., o tai sukuria nelygiavertes arba neracionalias konkurencijos sąlygas.

6. CŠT įmonei pelnas yra ribojamas, jis siejamas su veiklai naudojamu turto verte. Atėjus NŠG dalis pajamų ir pelno atitenka jam, o tai blogina ekonominius ir kreditavimo reguliuojamos CŠT įmonės rodiklius ir dar labiau sumažina jos galimybes toliau investuoti, kadangi šilumos tiekėjai kitų pajamų tiesiog neturi.

Vakarų šalių patirtis rodo, kad racionali konkurencija šilumos gamybos srityje yra tik tuomet, kai centralizuotos šilumos tiekėjas neturi šilumos gamybos įrenginių ir tuomet **nauji šilumos šaltiniai gali būti įrengiami jau konkurencijos pagrindais**. Naudinga konkurencija Europos CŠT sistemose formavosi, kai miestuose buvo statomos elektrinės, atliekų deginimo stotys ar pramonės įmonės ir jose susidaranti atliekinė pigi šiluma konkurenciniais principais yra parduodama į šilumos tinklus. Yra racionali konkurencijos pavyzdžių ir Lietuvoje, kai nepriklausomas šilumos gamintojas jau turi savo technologinius įrenginius, kurie nepilnai panaudojami, susidaro atliekinė šiluma ir ši energija patiekama į CŠT tinklus (pavyzdžiai Kėdainiuose, Klaipėdoje ir t.t.). Ten kur „išorinė“ šiluma tikrai yra pigi (kaina mažesnė už šilumos tiekėjo kintamąsias sąnaudas) ir tai naudinga visiems – tai jokių kliūčių nekyla dėl jos priėmimo į CŠT sistemas. Tuo tarpu dažnai pastebimas nepriklausomų šilumos gamintojų noras tiesiog pasinaudoti ES dotacijomis ar valstybinio reguliavimo klaidomis ir investuoti į šilumos gamybos verslą siekiant kaip galima didesnio ir ilgalaikio pelno. Tai yra normalus ir suprantamas verslo subjektų motyvas, tačiau valstybinio reguliavimo institucijos tokius siekius turi nukreipti viešojo intereso tenkinimui ir taip apsaugoti šilumos vartotojus. **Nerasime išsivysčiusiose šalyse pavyzdžių, kai nesugebant administruoti reguliuojamo viešojo šilumos sektoriaus būtų statomos perteklinės vandens šildymo katilinės, siekiant įsitikinti, kuri iš jų efektyvesnė... To siekiama tik Lietuvoje.** Energetikos infrastruktūra yra labai brangi, naudojama dešimtmečius, tad nekompetentingi sprendimai „konkurencijos“ srityje reiškia didelę naštą energijos vartotojams, valstybei ar verslui, kuris yra šalies ekonomikos pagrindas.

Lietuvoje vykdomi strateginiai energetikos projektai, priimti teisės aktai dėl atsinaujinančių išteklių energetikos skatinimo ir kiti sprendimai labai suaktyvino investuotojus, norinčius dalyvauti pertvarkant Lietuvos energetiką, tačiau labai svarbu šias iniciatyvas ir lėšas panaudoti racionaliai, sukuriant didžiausią pridėtinę ir viešąją vertę, kuri tikrai tarnautų ir vartotojams ir investuotojams, o valstybės administravimas tai privalo užtikrinti. Deja, nuolat pasirodantys nekompetencijos ar neatsakingumo pavyzdžiai rodo, kad tikrai **būtina stiprinti energetikos administravimą**, nes šiuo metu planuojami išleisti milijardai energetikos srityje gali sunkia našta užgulti Lietuvos piliečius. Kai kurių ES valstybių pavyzdžiai rodo, kad neracionaliai viešajame sektoriuje panaudotos investicijos sukelia daugiau problemų, negu naudos.

LEKA prezidentas,

Dr. Valdas Lukoševičius

